

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 22 Volume: 5 Issue: 22

Yaz 2012 Summer 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

CEPHE BEZEMELERİ İLE ÖNE ÇIKAN BİR GRUP ERZURUM EVİ

“A GROUP OF ERZURUM HOUSES WHICH ARE REMARKABLE FOR THEIR FACADE ORNAMENTATION”

Sahure ÇINAR*

Öz

Kendine özgü mimarisiyle sosyo-kültürel bir geçmişi yansıtan eski Erzurum evlerinin cephe düzenlemeleri önemli sivil mimari öğelerdendir. Etkileyici süsleme özelliklerine sahip olan cepheler, Batılı üslupların seçmecî bir biçimde görüldüğü alanlardır. Genellikle 20. yüzyıla tarihlendirilen evlerde taş ve ahşap malzeme süsleme için kullanılmıştır. Cepheleri oluşturan ve sembolik anlamlar taşıyan söveler, profiller, alınlıklar, konsollar, kemerler, sütunlar, giriş kapıları süslemenin yoğunlaştığı mimari elemanlardır.

Yazımızın asıl amacı Erzurum evlerinde görülen cephe süslemeleri üzerinde durmak ve değerlendirme yapmak olmakla birlikte pek tabii olarak değerlerimizin korunması, bu yönde bir bilincin oluşması da hedeflenmiştir. Konunun bu yönüne de ayrıca dikkat çekmek isteriz.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, Ev, Cephe, Süsleme, Konut, Tandirevi.

Abstract

Reflecting a socio-cultural past with their peculiar architecture, facades of old Erzurum houses form significant elements of civil architecture. Those facades, which have impressive ornamental characteristics, are the places on which various western styles are used selectively. Stone and wood are the materials used for ornamentation in these houses, which are generally dated 20th century forming the facades and carrying symbolic meanings, the jambs, profiles, frontals, cantilevers, cinctures, columns and entrances are the architectural elements on which ornaments are especially seen.

The main aim of this study is to lay emphasis on the facade ornamentation of Erzurum houses and to make an evaluation. Besides, we would like to draw attention to the protection of these (cultural) values and to create awareness in this direction.

Keywords: Erzurum, House, Facade, Ornamentation, Dwelling, Floor Furnace House

Giriş

Ev, insanın fizyolojik, sosyolojik, estetik ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı Yontma Taş çağından itibaren sürekli gelişim gösteren bir yapıdır (Kuban, 1996:1; 2004:171). İnsan yaşadığı evin planını düzenlerken birçok faktörü göz önünde bulundurduğu bir gerçektir. Ev mimarisinin gelişiminde iklim, coğrafi şartlar ve malzeme olduğu kadar o kültürün etnik özelliklerinin de etkisi bulunmaktadır. Ancak aile yapısı, ailenin toplumdaki yeri ve işlevleri, bütün bölgelerde evin genel tasarımında ortak fikirler meydana getirilir.

Türkler'in gelenekleri ve yerleşmiş oldukları coğrafyanın özelliklerine göre "Türk Evi" olarak adlandırılan olgu ortaya çıkmıştır. Anadolu'nun farklı bölgelerinde, değişik yapı malzemeleri ile yapılan evlerin planlanmasında ve iç düzeninde İslam dininin esasları da göz önüne alınmıştır. Türk ev mimarisinin en belirgin özelliklerinden birisi evlerin sade, insani boyutlarda ve işlevsel olmasıdır (Kuban, 1975:192-211; Akın, 1995: 503-512; 1997: 568-570; Cansever, 1999: 440- 449; Karpuz, 1999:450-456).

Türk evinin plan tipleri üzerinde yapılan çalışmalarda iki ana husustan hareket edilmektedir. Birincisi, Sedat Hakkı ELDEM'in tasnifidir. Eldem, Anadolu evlerini sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı plan tipi olarak sınıflandırmıştır. Plan tipleri içerisinde önemli mekansal öğeler oda, eyvan ve sofadan oluşmaktadır (Eldem, 1995:92-93).

Doğan KUBAN ise, geleneksel Anadolu evini Türk ailesinin örf, adet, gelenek, görenek, sosyo-kültür yapısı ve yaşam biçimleriyle değerlendirerek kullanıcılarının gereksinimlerine yanıt vermiş bir ev tipi olarak tanımlamıştır. Malzeme ve yapı tekniklerini de göz önünde bulundurarak Anadolu'yu geleneksel ev mimarisi açısından tasnif etmiştir. Anadolu'yu yedi bölgeye ayırmış olan Kuban, Erzurum için "Kuzeydoğu Anadolu'nun güney Kafkasya ve Dehistan ile akraba olan ahşap hatıllı taş mimarisi" ifadesini kullanmıştır (Kuban, 1982:195-227).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin soğuk iklimi ve malzeme olarak taşın bolluğu nedeniyle Erzurum'da farklı bir plan tipi ortaya çıkmıştır. Geleneksel olarak kapalı bir planın uygulandığı evlerin genelinde sofanın görevini avluya bağlı bulunan tandirevinin merkeze alınmasıyla şekillenen tipler görülmektedir (Karpuz, 1986: 49; Aktemur, 1998:24-28; Tali, 2004: 10; Köşklü- Tali, 2007:97).

Erzurum'da iç avlulu- tandirevli plan olarak üç farklı tip görülmektedir. Bunlar; tek katlı evler, iki katlı evler ve çok bölümlü tip veya konaklardır. Bütün Anadolu'da görülen ve İstanbul'da en eski örneklerini oluşturan cumbalı evleri zamanla azalmış ve bozulmuş olsa da Erzurum'da bunları görmek mümkündür. Tek katlı evlerde, tandir evinin yanı sıra bir veya iki oda, avlu, ahır gibi mekânlar bulunur. Evlerdeki mekân sayısı, evi yaptıranın ekonomik gücüyle ilgilidir. İki katlı evlerde, dış kapıdan girilince bir avlu ile karşılaşılır ve üst kata çıkan merdivenler bu avluda yer alır. Ayrıca tandir odasına bu avludan geçilir. Bu avlunun yanında büyük oda veya başka bir oda bulunur. Erzurum evlerinin en ilgi çekici odası, kapısı tandir evine açılan odalardır. Bu odalar tandir evine yakın oldukları için sıcaktır. Evin odunluk ve ahır kısımları evin arka tarafında yer alır. Çok bölümlü tip veya konaklar, haremlik ve selamlık olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Katlar arasında da çok sayıda mekânlara yer verilmiştir (Hotan, 1946:62-63; 1947:27-28; Karpuz, 1993:59-60; Ünal, 1995:329-330; Köşklü, 2005: 337).

Türk ev mimarisi içinde, Erzurum evinin kendine has bir bezeme özelliği olduğu görülmektedir. Erzurum evlerinin cephesini meydana getiren duvar örgüsü, ev sahibinin sosyal ve ekonomik gücü ile doğrudan orantılı olup cephe süslemeleri ilk bakışta dikkat çeken özelliktir. Bu makalede XIX. yüzyıl sonlarından itibaren batılı üslupların etkisiyle Erzurum evlerinde görülmeye başlanan cephe süslemeleri üzerinde durulacak ve değerlendirilecektir.

Cepheye dışarıdan bakıldığında, dikkatleri üzerine çekecek ve içeride neler olduğuna dair bir fikir verecek şekilde bezemesi her dönem var olmuştur. İlk çağlarda cephenin düzenlenişine verilen önem Mısır tapınaklarında belirgin bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Antik Yunan'da ise cephe düzeni "üç boyutlu bir kütle, bir heykel" şeklinde ele alınmıştır. Roma'da kütleli bir etki yaratmak oldukça önemlidir. Geç Antik ve Erken Hıristiyan mimarlığının cephe düzeninde de taş ve tuğla karışımı almaşık duvar tekniğini uygulanmıştır (Erdoğan, 2006:8). İslam dünyasındaki cephe düzenleri de süslemeyi ilgilendiren bir kurulumla sahip olmuştur. Anadolu Selçuklu döneminden başlayan giriş cephelerindeki bezemeler Beylikler ve Osmanlı döneminde de zenginleşerek devam etmiştir. Erzurum'da Osmanlı döneminde yapılmış olan eski evlerin cephe düzenleri dönemin üslup özellikleriyle

bezendiği görülmektedir.

Erzurum evlerinde cepheler arasında ahşap hatıllı taş duvarlar, başlı başına birer süs unsurudur. Hemen her evde yer verilen kat silmeleri ve çıkmalar cepheye hareketlilik kazandıran diğer unsurlardır. Bunun yanı sıra silmeli söveler, yarım sütunlar, taş lentolar üzerinde yarım daire formlu pencereler, zemin kat pencerelerinde kemerli atkılarla geleneksel standartların dışına çıkıldığı görülmektedir (Karpuz, 1993:54; Kukaracı, 2001:52).

Cephe bezemeleri ile öne çıkan bir grup Erzurum evinin tanıtıldığı bu çalışmada, evlerden günümüze gelebilmiş olan; Rıza Avcı Evi, Müceldili Evi, Korukçular Evi, Fizyo Baba'nın Evi, Köseadağ Mahallesi'ndeki Ev, Kullebiler Evi, Atatürk Evi, Nusret Gedik Evi incelenmiş ve tanıtılmıştır.

Rıza Avcı Evi¹

1901 tarihinde yapılmış olan bu ev, iki katlı plana sahip olup, dış kapısından girdikten sonra avlu yer almaktadır. Bu bölümde tandirevi girişi ve üst kata çıkan merdiven bulunmaktadır. Evin zemin katında tandirevi ve bir kışık oda bulunur. Zemin katla üst kat arasında bir ara kat vardır. Üst katta iki odaya yer verilmiştir (Karpuz, 1993:37) (Resim 1).

Yakın tarihte yangın geçirmiş olan evin cephe düzeni, Erzurum evlerinin cephe düzenlerinin değişmeye başladığının bir göstergesidir. Orijinal bir Erzurum evi olan Rıza Avcı Evi'nin giriş kapısına gereken önem verilmiş ve evin cephesinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kapıda ve üst kısımlarda alternatif olarak ahşaba da yer verilmiştir (Çizim 1).

Evin birinci katı üstten silmelerle sınırlandırılmıştır. Birinci kat üç yüzeysel sütunce ile iki bölüme ayrılmıştır. Sütunce altlıkları evin su basman seviyesinde yapılmış ve tek sıra taş dizisinden sonra başlamaktadır. Sütunce kaideleri kıvrımlı, başlıkları ise stilize iyonik şekildedir (Köşklü, 2005:125) (Resim 2).

İki bölümlü olarak düzenlenmiş birinci katta, dar tutulan kısımda, yana doğru kaydırılmış giriş kapısına yer verilmiştir. Kapı, düz bir lentoya sahip olup etrafında iki sıra ahşap bordür bulunmaktadır. İlk bordürde herhangi bir süsleme unsuru bulunmazken, ikinci bordürde stilize çiçek ve yapraklar yer almaktadır (Resim 3). Ahşap bordürü çevreleyen taş silmeden sonra yuvarlak kemerli üç sıra halinde alınlık bulunmaktadır. Bunlardan içte ve dışta olan sıralar içe doğru, ortadaki sıra ise dışa doğrudur. Bu alınlığın başlangıç kısımları da tıpkı sütunce başlıkları gibi stilize iyonik başlık şeklindedir (Resim 4). Alınlığın içerisinde yarım yuvarlak formlu bir aydınlatma penceresi bulunmaktadır. Pencere açıklığında dekoratif madeni şebeke bulunur.

Girişlerde dikkat çeken ve belge niteliği taşıyan kitabelik, alınlığın üst kısmında ve dikdörtgen formlu olarak yapılmıştır. Zemini sade olan kitabelikte sülüs karakterde üst kısımda "Allah" lafzı, alt kısmında ise evin yapım tarihi olan 1901 bulunmaktadır (Resim 5).

Giriş kapısının sağındaki yüzey, girişe göre daha geniştir. Burada süsleme unsurlarına yer verilmemiştir. Sadece iki üstte, bir altta dikdörtgen çerçeveli üç pencere bulunmaktadır. Üstteki iki pencere dikine dikdörtgen ve büyük boyutlu etrafı silmelerle hareketlendirilmiş, alttaki diğer pencere ise enine dikdörtgen ve daha küçük ölçülerdedir (Resim 6).

Yapının ikinci katına geçmeden önce ileriye doğru taşırılmış, oturma alanını genişleten ve her iki katı birbirinden ayıran ahşap çıkmaya yer verilmiştir. Bu kısmın üzerinde baklava motifli ahşap geometrik süslemeler bulunmaktadır. Çıkmanın üst kısmında ikinci kata çıkışı yerinde, aşağı doğru sarkan stilize çiçek ve yaprak motifleri ahşaptandır. Üst kısımda ise dar olarak zincir şeklinde iç içe geçmiş geometrik süslemelerin bulunduğu bordür; onun da üstünde daha geniş tutulmuş ve yine iç içe geçmiş üçgen motiflerinin yer aldığı ikinci bordür bulunmaktadır (Resim 7).

¹ Yeğenağa Mah. Gülahmet Cad.

Cephesinde beş dikdörtgen çerçeveli pencerenin yer aldığı yangın geçirmiş olan evin ikinci katı sadedir. Sadece saçak kısmında ahşaptan iki sıra süsleme bulunmaktadır. İlk sırada geniş süsleme kuşağı vardır. Bu kuşakta aşağıya doğru sarkıtılmış damla motifleri bulunmaktadır. Bunun üst kısmında daha dar, dikey, geometrik şekillerin yer aldığı diğer bir süsleme kuşağı görülmektedir (Resim 8).

Müceldili Evi²

1901 tarihinde inşa edilmiş (Karpuz, 1993:37), iki katlı plana sahip olan evin birinci katı, iki ailenin oturabileceği şekilde geniş tutulmuştur. İkinci katta bulunan odalar ise büyük boyutlu, yüksek tavanlıdır. Bu katta pencere sayısının arttığı görülmektedir (Resim 9).

Yakın tarihte restore edilerek Kültür Evi olarak kullanılan ev, Erzurum evlerinin çok programlı mekân ve cephe unsurlarının değiştiği örneklerden birisidir (Karpuz, 1993:37) (Çizim 2).

İki katlı olarak yapılmış olan evin, giriş cephesinde zeminden ikinci kata kadar düzgün kesme taş, ikinci katta ise moloz taş kullanılmıştır. Bu katın köşelerinde düzgün kesme taş kullanılarak köşelere önem verilmiştir.

Evin birinci kat cephesi üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Ortada giriş kısmı ve her iki yanda ise üçer pencere bulunmaktadır. Giriş kısmına her iki yönden basamaklarla çıkılır. Giriş, iç içe silmelerle oluşturulan yuvarlak kemer formu düz lentolu olarak şekillenmiştir. Lentonun üst kısmında avluyu aydınlatmak için kullanılan yuvarlak kemerli aydınlatma penceresi yer alır. Ahşap kapı kanatlarına sahip olan, dikdörtgen formu kapının üzerinde iri çivi başlarıyla süsleme unsuru yapılarak kapıya estetik bir görünüm kazandırılmıştır (Resim 10). Evin kapısı kanatları üstünde karşılıklı iki tokmağa yer verilmiştir.

Evi ziyarete gelen kimselerin cinsiyetine uygun şekilde yapılmış olan bu tokmalara kapı kanatlarının her ikisinde de yer almaktadır. Bunlar insan eli şeklinde yapılmış, bilek kısmından itibaren üst kısım kıvrımlı kumaş parçası şeklindedir (Resim 11).

Girişin her iki yanında üst üste silmelerle oluşturulmuş birer sütunce bulunmaktadır. Sütuncelerle sonlanan girişin her iki tarafında damla şeklinde, üzerinde evin 1901 tarihinde yapıldığını belirten küçük kitabelere yer verilmiştir (Resim 12).

Üç bölümden oluşan birinci katın girişten sonraki diğer iki bölümünde dikdörtgen üçer pencere bulunmaktadır. Bu pencereler hafif çökertme yüzey içerisinde yer almaktadır. Basık kemerli üst iki yan pervaz dışı çıkıntı yapan taşlardan oluşmaktadır (Resim 13).

Evin, birinci ve ikinci katını birbirinden bir silme ayırmaktadır. Bu katın köşelerinde ve yapının en üst kısmında kesme taş, diğer duvar yüzeylerinde ise moloz taş kullanılmıştır. Duvar yüzeyindeki ahşap hatıllarla cephede hareketlik sağlanmıştır. İkinci kat, birinci kat gibi üç bölümlü olarak düzenlenmiştir. Ortada girişin üzerinde, dışa çıkıntı yapan, etrafı demir şebekeli bir balkon vardır. Balkonun iki yanında dikdörtgen çerçeveli üçer pencereye yer verilmiştir (Resim 14).

Korukçular Evi³

Giriş kapısı üzerinde yer alan kitabelikte 1902 tarihinde yapılmış olan ev, oldukça harap durumda olduğu için içeriye girilememektedir.

Boztaş ve kamber taşından yapılmış olan cephe (Köşklü, 2005: 126) oldukça sadedir. Erzurum evlerinde yüzeylerde estetik ve simetriye verilen önemin en güzel örneğini Korukçular Evi'nin cephesinde görmek mümkündür (Çizim 3). Kesme taştan yapılmış olan cephe, ortada bir kapı, kapının iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş birer pencere ve kenarlarda yüzeyel iki sütunce ile sınırlandırılmıştır (Resim 15). Giriş,

² Lala Paşa Mah. Cami Sok.

³ Yeğenağa Mah. Karanlık Kümbet Sok.

yarım yuvarlak formlu bir kemer içerisine alınmış ve iç içe silmelerden oluşmuştur. Kapı, ahşap düz bir lento ile sınırlandırılırken üzerinde bir aydınlatma penceresi yer alır (Resim 16).

Kapıyı çevreleyen yarım yuvarlak kemerin üst kısmında dikdörtgen formlu kitabelik bulunur (Resim 17). Kitabeliğin ortasında yine dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış celî sülüs karakterde "Allah" lafzı ve yanında evin yapım tarihini veren 1902 bulunmaktadır. Kitabede alt ve yan kısımlarda sarmaşık üzerine yapılmış yaprak motifleri yer almaktadır. Sarmaşığın uç kısımlarında ayrıca birer çiçek motifine yer verilerek kitabeyi çevreleyen bitkisel kuşak tamamlanmıştır (Çizim 4).

Girişin her iki yanında bulunan pencereler kademeli yuvarlak kemer formudur. (Resim 18). Cepheyi sınırlayan sütuncelerin kaideleri, zaman içerisinde zemin seviyesinin yükselmesiyle toprak altında kalmıştır. Başlık kısımları ise dönemin anlayışını yansıtır şekilde yapılarak orta kısmında stilize yaprak motifine yer verilmiştir (Resim 19).

Fizyo Baba'nın Evi⁴

1903 tarihinde yapılmış (Karpuz, 1993:38), tek katlı plan özelliği gösteren yapı, cephedeki barok karakterli çok özenli taş işçiliği ile dikkat çekmektedir (Resim 20).

Ev sahibinin sosyal ve ekonomik gücü ile doğrudan orantılı olan girişlerdeki süslemenin en güzel örneğini Fizyo Baba Evi'nde görmek mümkündür (Çizim 5).

Yapının ön cephesi, yatay ve dikey olarak üç bölüme ayrılmıştır. Köşelerde cepheyi sınırlayan, iki sıra yüzeyel payanda bulunmaktadır. Bu payandaların birincisinde, pencerelere kadar olan bölümde geometrik süslemelerle başlayan sonra dışa vurgulanmış silmelerle devam etmektedir. İkincisinde ise kaide kısmından başlayarak üzerinde geometrik süslemelerin bulunduğu ışık- gölge plastisitesi yansıtan payandalarla cephe sonlandırılmıştır (Resim 21).

Cephe, yatay olarak en alt kısımda su basman seviyesi, ortada kapı ve pencerelerin yer aldığı en süslü alan ve en üst kısımda kirpi saçak şeklinde korniş ile sonlanmıştır.

Evin cephe kısmı, dikeyine ortada kapı ve her iki yandaki dörder pencere sırası ile tamamlanmıştır.

Yanlarında dışa yansıyan silmelerle üç bölüme ayrılan ve yuvarlak kemer içerisine alınan giriş, cepheden içe doğru çekilerek, düz lentolu olarak yapılmıştır. Önde iki basamakla ulaşılan, çift kanatlı giriş kapısı bulunmaktadır. Her bir kanat üç bölümden oluşan, dikdörtgen formlu, etrafında altın sarısı renklerin bulunduğu panolardan meydana gelmiştir. Düz lentonun üst kısmında salonu aydınlatmak için, demir şebekeli, aydınlatma penceresine yer verilmiştir. Giriş kapısını çevreleyen yuvarlak kemerin kilit taşı da çiçek motifleriyle bezelidir. Bu motifin her iki yanında dönemin özelliklerinden biri olan "S" kıvrımlarına yer verilmiştir. Kemerin üst kısmı, stilize yaprak ve bitki motifleri ile dolgulanmıştır. Kemerin her iki yanında basamaklara kadar devam eden dışa yansıtılmış yine "S" kıvrımları ve geometrik motiflerin bulunduğu taş süslemeler cepheyi hareketlendirmektedir (Resim 22).

Evin su basman seviyesinden sonra başlayan süsleme unsurları ile giriş, silmelerle üç bölüme ayrılmıştır. Alt bölüm dikine yapılmış dışa yansıyan taş süslemeleri ile beş farklı alanda değerlendirilmiştir. Kapıdan dışa doğru ilk sırada geometrik şekiller, ikinci sırada en altta dikdörtgen bir şekil ve üzerinde ters vazolar, üçüncü sırada farklı boyutlarda ele alınan geometrik şekiller, dördüncü sırada yine geometrik şekiller kıvrımlar, beşinci sırada ise ikinci sırada yer alan aynı motiflerle tamamlanmıştır (Resim 23).

Ortada ve en uzun alanı oluşturan ikinci bölüm yine beş sıra süslemeden oluşmaktadır. Bunların hepsinde aynı süsleme tekrar edilmiştir. "C" kıvrımlarının birleşmesiyle ortada palmet motifleri oluşturulmuştur.

⁴ Murat Paşa Mah. Erzincan Kapı Cad.

Girişin son bölümünü ayıran silme, yapının cephesini de yatay olarak üç bölüme ayırmakta ve evin korniş kısmının tekrarı şeklinde ele alınmıştır. Girişin son bölümünde, ikinci bölümde uygulanan süsleme tekrar edilerek ışık-gölge etkisi daha da vurgulanmıştır.

Cephenin diğer iki bölümünde yer alan süsleme unsurları, kendi içerisinde yatay ve dikey düzenlemelere sahiptir. Demir şebekeli dörder pencereden oluşan kısımlar, dışa yansıyan dikey silmelerle çerçvelenerek hareketlendirilmiştir. Her pencere arasında dörder silme yer alır. Bunlardan pencerelere yakın olan silmeler köşeli, ortadaki silmeler ise yuvarlak hatlıdır. Yuvarlak hatlı silmelerin başlangıç yerlerinde yarım üçgen şeklinde kaidelere yer verilmiş ve pencerelerin alt kısımlarında dışa doğru vurgulanmış yatay silmeler ile cephe oldukça hareketlidir. Pencerelerin kilit taşlarında da vurgulu kabaralar yer alır (Resim 24).

Boşluk ve dolulukların dengelenmeye çalışıldığı cephede, en üst ve en alt kısımlar boş bırakılmıştır. Üst kısımda basit çörtlenler görülür. Evin korniş kısmı da kirpi saçakla sonlandırılmıştır.

Kösedağ Mahallesi'ndeki Ev⁵

Giriş kısmında iki katlı plan özelliği gösteren ev, giriş kapısının üzerinde bulunan kitabeğe göre 1906- 1907 tarihinde inşa edilmiştir. Cephe, giriş kısmı ve pencerelerin olduğu bölüm olarak iki ayrı alandan oluşmaktadır. Cephede ikinci katın yarısına kadar, köşelerde kesme taş, ikinci katta moloz taş kullanılmıştır (Çizim 6) (Resim 25).

Cephede köşeye çekilmiş ve dar olan girişe bir basamakla ulaşılır. Madeni iki kapı kanadına sahip giriş, düz lentolu ve kademeli olup yuvarlak kemerle çerçvelenmiştir. Giriş kapısının üzerinde yarım yuvarlak formulu aydınlatma penceresi yer almaktadır (Resim 26). Girişi çevreleyen kemerin üst kısmında dikdörtgen formulu kitabelik bulunmaktadır (Resim 27). Kitabelikte ortada düğüm yapmış bir kaş kemer ve içerisinde bir de ibrik motifi bulunmaktadır. İbriğin içerisinde sülüs karakterli "Allah" lafzı okunmakta alt kısmında ise evin, 1906-1907 tarihinde yapıldığını belirten tarih vardır. Evin girişini, kapının iki yanındaki yüzeysel sütunceler sınırlamaktadır. Sütuncelerin kaide kısımları, evin su basman seviyesinden başlamakta ve altta geometrik şekiller, üst kısımda ise iç-dış bükey şekillerle oluşturulan "ters vazo" motifleriyle sonlandırılmışlardır. Sütunce başlıkları da kaideler gibi, benzer motiflerle tamamlanmıştır (Resim 28).

Cephenin solunda kademeli silmelerden oluşan dikdörtgen formulu ahşap çerçveli iki pencere bulunmaktadır. Bu bölüm, köşesinde bulunan yüzeysel sütunceyle sonlanmaktadır. Sütuncenin kaide ve başlık kısmı, girişteki sütunceler ile aynı özelliktedir. Burası da geometrik ve "ters vazo" şekilleri ile kompozisyonu tekrarlar. Cephenin sol üst kısmı, birinci bölümde ikinci katı ayıran silmenin devamı şeklinde olup saçak halinde devam ettirilmiştir (Resim 29).

Evin ikinci katı, girişin üzerinde, orta kısma rastlamaktadır. Bu kısımda dikdörtgen formulu, ahşap çerçveli iki pencere ile cephe hareketliliği sağlanmıştır. Bu katta, süsleme unsuru yer almaz. Fakat ahşap hatıllarla yüzey hareketlendirilmiştir. Cephe, geniş bir saçakla sonlandırılmıştır (Resim 30).

Kullebiler Evi⁶

Giriş kapısının hemen yan tarafında bulunan kitabeliğe göre 1909 tarihli, iyi korunmuş bir eski Erzurum evi örneğidir (Resim 31). İki katlı bir plana sahip evin ayrıca orta üst kısmında çatı katına yer verilmiş ve cephe süslemesi bakımından sade bir düzenlemeye sahiptir (Çizim 7).

⁵ Daracık Sokak Köseadağ Mah.

⁶ Aşağı Hasani Basri Mah. Palandöken Cad.

Birinci kat, dikey olarak üçe ayrılmıştır. Ortada giriş ve iki yanında ikişer pencere, köşelerde ise kesme taşla örülerek yapılmış yüzeysel payeler yer almaktadır. Cepheden biraz içe çekilen, düz lentolu giriş, yuvarlak kemerlidir. İki kanatlı olarak düzenlenmiş olan kapı, her yüzeyde oyularak yapılmış dikdörtgenlerle hareketlendirilmiştir. Kapının düz lentosu üstünde aydınlatma penceresine yer verilmiş olup, açıklık demir şebekelerle süslenmiştir. Girişin her iki tarafında, kesme taştan örülmüş yüzeysel payeler yer alır. Payelerin hemen yanında ise dikdörtgen kitabelikler vardır (Resim 32).

Bu kitabelik, günümüze ulaşan bezemeli kitabelikleri yansıtan önemli bir örnektir (Resim 33). Kitabeliklerde çiçek, yaprak ve dal motifleri ile oluşturulan bitkisel bezemeli bir zemine yer verilmiştir. Bu zeminin üzerinde oval bir kartuş içerisinde sülüs karakterli "Maşallah" lafzı ve alt kısmında da yapının 1909 da yaptırıldığını belirten tarih bulunmaktadır.

Girişin iki tarafında yarım yuvarlak kemerli, demir şebekeli ikişer pencere bulunmaktadır. Pencerelelerin kilit taşları cepheyi hareketlendiren öğelerdir (Resim 34).

Birinci katı ikinci kattan ayıran silme, irice vurgulanmış olup ikinci kat süsleme bakımından sade tutulmuştur. Bu katın yüzeyinde derzler oldukça belirgindir. Ayrıca, köşelerde ve çatı katına çıkmadan önce kesme taş kullanılarak yapıya hareketlilik kazandırılmıştır. Giriş kısmının hemen üzerinde ahşap çerçeveli dikdörtgen formlu üç pencere, bir arada, bunlara daha mesafeli her iki yanında ise ikişer ahşap çerçeveli ve dikdörtgen formlu ikişer pencere vardır (Resim 35).

Yapının çatı katına geçmeden önce geniş bir saçak bulunmaktadır. Cepheye sadece ortada taşıyan çatı katına yer verilmiş olup burası, ahşap çerçeveli dikdörtgen formlu iki pencere ile yüzey hareketlendirilmiştir (Resim 36).

Cepheye birinci katta, pencerelerin alt kısmında tek sıra ve ikinci katta ise iki sıra halinde ahşap hatıllara yer verilmiştir.

Atatürk Evi⁷

XIX. yüzyıla tarihlendirilen ev, bahçesi ile birlikte 794 m²'lik bir alan üzerine oturtulmuş, bodrum katla birlikte üç katlı olarak düzenlenmiştir⁸ (Resim 37). Bodrum kat, birinci katın pencerelerinin bulunduğu kısma kadar kesme taşandır. Alt kısımda, sağ tarafta dikdörtgen şekilli küçük bir pencere yer alır. Oldukça sade olan bu kat, birinci katın pencerelerinin alt kısımlarından aşağıya sarkan vazo şeklindeki süslemelerle hareketlendirilmiştir (Çizim 8).

Birinci kat ile bodrum kat birbirinden, tek sıra kesme taştan yapılmış bir silme ile ayrılmaktadır. Üç bölümlü ve dikey olarak değerlendirilmiş birinci katın ortasında ana girişe yer verilmiştir. İki yandan merdivenlerle ulaşılan giriş zemin seviyesinden yukarıdadır. Girişin iki yanında, kaide ve başlık kısımları vazo şeklinde düzenlenmiş, ikinci kat konsoluna kadar devam eden yüzeysel sütunceler bulunmaktadır. Dışa vurgulu şekilde yapılmış yuvarlak kemerli ve silmelerle hareketlendirilmiş olan giriş kapısı, düz lentoludur. Kapıyı çevreleyen kemerin kilit taşı dışarı vurgulanmıştır. Kemerin üst kısmında dikdörtgen, ortasında dışa yansıtılmış yuvarlak kısımda boş bir kitabelik bulunmaktadır (Resim 38). Girişin sağ tarafında bir ve sol tarafında iki olmak üzere kesme taş söveli, basık kemerli pencereler yer alır. Yapının cephesi köşelerde kesme taş örgülerle hareketlendirilmiştir (Resim 39).

Evin ikinci katı ve çatı katı yüzeylerinde ahşap hatıllar kullanılarak bu kısımlar hareketlendirilmiştir. İkinci katı, birinci katla aynı düzenlemeye sahip olup, girişin hemen üzerinde dışa doğru taşırılmış bir balkon bulunmaktadır. Balkon, yanlarda iki ahşap sütünce ile sınırlandırılmış, üzeri yarım yuvarlak kemerlidir. Kemerin üst kısmında üçgen

⁷ Çaykara Caddesinin doğu kısmında, caddeye yakın bir konumdadır.

⁸ Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, Envanter No: 25.00 \ 151.

alınlığa yer verilmiş ve balkonun her iki yanında, dikdörtgen şeklinde sağda bir, solda iki adet olmak üzere üç pencereye yer verilmiştir (Resim 40).

Evin üçüncü katı, tek yanlı olup çatı katı biçiminde düzenlenmiştir. Dikdörtgen çerçeveli bir pencerenin bulunduğu bu kat oldukça sadedir (Resim 41).

Nusret Gedik Evi⁹

1913 tarihinde yapılmış olan (Karpuz, 1993:39) ve kısmen ayakta olan yapı, iki kapılı ve iki katlı bir plan düzenine sahiptir. Günümüzde içerisine girilemeyecek durumda harap olan evin batıdaki kapısından dar bir koridorla tandirevine ulaşılır. Bu kısmı güneyde başka bir oda tamamlamaktadır. Doğu kapıdan girilen avlu ile ikinci kata, burada bulunan odalara ve tandirevine girilmektedir (Karpuz, 1993:39). Cephe düzeninin değişmeye başladığı, iki katlı eski Erzurum evlerinden bir örnektir (Resim 42) (Çizim 9).

Düzenli taş işçiliği gösteren cephenin birinci katı, iki bölümlü bir süsleme değer taşır. Her iki bölümde de birer kapıya yer verilmiştir. Köşeler ve iki bölüm birbirinden yarım yüzeysel payelerle ayrılmıştır. Bu yüzeysel payelerin kaide ve başlıkları, iç bükey ve dış bükey silmelerle sınırlandırılmıştır (Resim 43). Birinci giriş kısmında; yuvarlak kemerli, iç içe yuvarlak silmelerle vurgulanmış, düz lentolu bir kapı bulunmaktadır. Lentonun üst kısmında ise yuvarlak formulu, avluyu aydınlatan pencere yer alır (Resim 44). Girişin üst kısmında dikdörtgen formda ve içerisinde yan yana iki sarmaşığın yer aldığı, üzerinde yaprak motifleri ile uç kısımlarında birer çiçek motifleriyle sonlandırılmış rölyef panolar bulunmaktadır (Resim 45) (Çizim 10). Bu kısım kademeli yuvarlak kemerli silmelerden oluşan bir pencere ile hareketlendirilmiştir. Evin ikinci girişinde yer alan kapı ise birinci girişle aynı özelliktedir. Cephenin ikinci bölümünde pencere sayısı ikidir. Bu pencereler yine yuvarlak kemerli olarak birinci kat cephesini tamamlayan unsurlardır (Resim 46).

Evin ikinci katına, iç içe düzenlenmiş yüzeyden dışa vurgulanmış silmelerle geçilmektedir. İkinci kat ise daha sade olup burada dikdörtgen, ahşap çerçeveli beş pencereye yer verilmiştir (Resim 47). Yapının üst kısmında da dikdörtgen formunda bir kitabelik bulunmaktadır. Bu dikdörtgenin orta kısmında, içerisinde sülüs karakterde yazıların bulunduğu ve evin 1913 tarihinde yapıldığını belirten tarih kitabesi vardır. Kitabeliğin yan kısımları dal ve yaprak motiflerinin bulunduğu bitkisel kuşakla sonlandırılmıştır (Resim 48). Evin üzeri taş çörtlenler ve ikinci kat yüzeyinde bulunan ahşap hatıllarla cephe sonlandırılmıştır.

Değerlendirme ve Karşılaştırma

Hem yaşayış hem de şehircilik bakımından ideal olan eski Erzurum evleri, ataerkil büyük aile tipinin geçerli olduğu geleneksel kültürün ürünleri olarak dikkat çekerler. Tarihin hangi döneminde olursa olsun konut mimarisi ile bireylerin yaşama biçimleri ve kültür düzeyleri arasında sıkı bir ilişki olmuştur. 19. yüzyılın başlarında Türk-İslam yaşama biçiminin tamamen standartlaştığı Erzurum evlerinde bazı özelliklerin yöre halkının sosyo-kültürel yaşam biçimiyle paralellik gösterdiği bir gerçektir.

Tek katlı, iki katlı veya çok bölümlü konaklar şeklinde inşa edilen ve günümüzde yeterince korunamayan Eski Erzurum evleri, tarihi kent dokusunu yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu evlerde, batılılaşmanın etkisiyle, değişen cephe düzenleri kendini göstermektedir. Kendine has özellikleri olan eski Erzurum evlerinin cephe süslemeleri, bunun en güzel örneğidir. Tek katlı bir evin bile pencere ya da saçağında, yapının bütününe uygun bezeme unsurları unutulmamıştır.

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Eski Erzurum evlerinde sokağa bakan cepheler önemlidir. Boşluk ve dolulukların dengelenmeye çalışıldığı bu evlerde, genel olarak taş, ahşap, maden ve alçı malzeme süslemede ön planda gelmektedir.

⁹ Yeğenağa Mah. Karanlık Kümbet Sok., No: 23 \ 25

Cephelerdeki girişler, evlerin her zaman vurgulanan birimleridir (Özgünaydın, 1976: 19-20). Madeni süslemeler cephelerde genellikle kapılar üzerinde, kapıların saca kaplanmasıyla oluşturulmuştur. Korukçular Evi, Atatürk Evi ve Fızyo Baba'nın Evi bu uygulamanın en güzel örneklerdir.

Ev sahibinin mesleğinin, inancının, kimliğinin, sosyo-kültürel özelliklerinin yansıtıldığı evlerde girişlerdeki diğer bir madeni süsleme ise yine kapı üzerine yapılmış tokmaklar (Eyice, 1974: 20-29) ve iri başlı çivilerdir. Madeni süslemenin uygulandığı diğer yerler ise pencere şebekeleridir. Kapı üstünde, cephe yüzeyinde ve pencerelerde farklı şekillerde yapılmış olan şebekeler cephe hareketliliğine katkıda bulunan esas öğelerdir.

Geleneksel cephe anlayışında düzgün kesme taş, köşelerde kapı ve pencere kenarlarında, saçaklarda, çörtlenlere de yer verilmiştir. Cephelerde uygulanan taş duvar örgüsünün yanı sıra genellikle iki katlı evlerde görülen kat silmeleri cepheleri hareketlendirmek için tercih edilmişlerdir.

Evlerde ahşap malzeme, daha çok birinci kat çıkmasını meydana getiren kısımlarda kullanılmıştır. Burada; üçgenlerden çeşitli geometrik kuşaklardan farklı süslemeler oluşturulmuştur. Rıza Avcı Evi'nin kat çıkmasında, ahşap malzeme ile yapılmış geometrik süslemeler, Erzurum evlerinden ayakta kalan önemli öğelerdir. Ayrıca, Rıza Avcı Evi'nin kapı bordüründe yer alan stilize çiçek ve yaprak motifleri de ahşap işleme sanatının inceliklerine örnek olarak gösterilebilir.

19. yüzyılda azınlık ustaların mimaride ve süslemede önemli derecede rol oynamış olduğunu, sonraki dönemlerde Erzurum evlerinde de görmek mümkündür. Evlerin cephelerinde zengin süsleme unsurları yer almaktadır. Erzurum'da belirgin bir şekilde toplumda sınıf farklılıkları olmamasına rağmen evlerin cephe süslemelerinde ailenin sosyal ve ekonomik durumunun etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Fızyo Baba'nın Evi'ndeki cephe süslemeleri bunun en güzel örneğidir. Girişlerdeki süslemeler basit, sade örneklerin olmasının yanı sıra, çok hareketli, renkli örnekler de vardır. Bu hareketlilik silmeler, yarım sütünceler, taş lentolar üzerine yarım daire şeklinde kemerlere sahip pencerelerle sağlanmaktadır. Süsleme bakımından taş işçiliğinin bir sanat kolu haline geldiği cepheye sahip evdir. Burada taş süslemesinin aşırı şekilde uygulandığı cephe düzeni, Batılı üslup olarak tanımlanan uygulamanın başkent İstanbul dışındaki bir merkezde tekrarlanması önemli bir aşamadır.

Cephelerde dikkat çeken unsurlardan biri evlerin, ailenin iç dünyasının dışarıyla bağlantı kurduğu giriş kapıları oluşturmaktadır. Yaygın olarak kullanılan lentolu girişlerde dikdörtgen içerisine yerleştirilen kapı, üstüne konulan çeşitli formlardaki pencerelerle girişlere farklı ifadeler kazandırılmıştır. Tokmakların en güzel örneğini Müceldili Evi'nde görmek mümkündür. Kapı kanatlarında iri çivi başlarıyla oluşturulan üçgen ve her iki kapı kanadında insan eli şeklindeki tokmaklar, girişi süsleyen ana unsurlardır. Girişlerde dikkat çeken ve süsleme unsuru olarak değerlendirilen diğer bir öğe ise belge niteliği taşıyan kitabeliklerdir. Kapı üzerinde ya da girişin her iki yanındaki süslü kitabe taşlarında, birbirini tekrar etmeyen bitkisel veya geometrik süsleme kuşakları yer almaktadır.

Cephelerde önemli bir süsleme unsuru olan ve dışarıdan gelenlerin ev halkının haberdar olmasını sağlayan kapı tokmaklarının Erzurum'daki Müceldili Evi'nin benzer örneğini Hatay Yavuz Sok. No.17 adresli evin kapısında görmek mümkündür (Çal, 2000:174) (Resim 49).

Aydınlatma amacıyla kullanılan cephe pencereler; dikdörtgen, kare, yarım daire, yuvarlak form ve değişik boyutlarda yapılmışlardır. Pencerelere uygulanan demir şebekeler, cepheyi zenginleştirici unsur olarak değerlendirilmiştir.

Erzurum evlerinde cephelerdeki önemli unsurlardan biri de dışarıya taşkın olarak yapılmış saçak ve çörtlenlerdir. Kullebiler Evi ile Atatürk Evi'nde, geniş saçak örneğini görmek mümkündür. Nusret Gedik Evi'nde ise çörtlenler dikkat çekmektedir.

Eski Erzurum evlerinde görülen cephe anlayışının devam ettiği, ama bugün ayakta olmayan evler de vardır. Bunlardan, Alemdarların II. Evi (Resim 50), Mehmet Damgacı Evi'nde¹⁰ (Resim 51) batılı üslupların etkili olduğu cephe anlayışı hâkimdir.

Zengin tarihi ve kültürel geçmişiyle Erzurum, taş ve taş işçiliğiyle önemli bir yere sahiptir. Erzurum evleri bu özelliği ile Kayseri, Ürgüp, Göreme, Nevşehir, Avanos gibi şehirlerdeki evlerle benzerlik göstermektedir (Tali, 2005: 71). Biçim olarak aynı özellikleri taşıyan girişler, süsleme ve ayrıntıda değişiklikler göstermektedir. Girişlerde görülen taş işçiliğinin benzer örneklerini Urfa, Diyarbakır (Tuncer, 1999:59-62), Mardin, Midyat (Alioğlu, 2003: 86-99), Antep ve Bitlis'te (Tali, 2008: 177) de görmek mümkündür.

Evlerin cephelerinde ahşap hatıllar, hem yapıya esneklik hem de yüzeyde hareketliliğe sebep olmaktadır. Eski Erzurum evlerinde yapılan bu uygulamanın benzer örneği Sivrihisar evlerinde de görülmektedir (Sayan, 2009:9) (Resim 52).

Sonuç

Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli şehirlerinden biri olan Erzurum, tarihsel dokusunu nispeten koruyan kentlerden biridir. Türk şehri karakterini ilk devirlerden itibaren koruyan şehirde önemli yapılar yapılmıştır. Bu yapılar içerisinde evlerde dikkat çekici unsurlardır. Günümüzde bu evlerden bazıları yıkılmış, bazıları bakımsız, bazıları ise restore edilerek kullanımını sürdürmektedir.

Evler, Türk kültür mirasının önemli öğelerinden biri olan ve yöre insanının yaşam tarzını, ekonomik durumunu yansıtmaları bakımından değerlidirler. Bunun yanı sıra burada yaşayan halkın sanat anlayışını ve yaşam tarzını yansıtmaları açısından eski Erzurum evleri önem taşımaktadır.

Zengin bir geçmişin izlerini sürdüren eski Erzurum evlerinin restore edilmesinin aslına uygun bir şekilde kullanılması, yıkık durumda olanların ise restore edilmesi temennimizdir.

KAYNAKÇA

- AKIN, Nur (1995). "Ev", *İslam Ansiklopedisi*, C. 11, s. 507-512, İstanbul. AKIN, Nur (1997). "Ev", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul.
- AKTEMUR, A. Murat (1998). "Erzurum'da Kaybolan Kültür Değerlerimiz: Evler", *Sanatsal Mozaik*, S.29, s.24-28, İstanbul.
- ALİOĞLU, E. Füsün (2003). *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*, İstanbul.
- CANSEVER, Turgut (1999). "Osmanlı Evi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.10, Ankara.
- ÇAL, Halit (2000). "Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları", *Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri*, C.I, s.173-187, Hatay.
- Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, Envanter No: 25.00 \ 151. ELDEM, Sedat Hakkı (1995). *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul.
- ERDOĞAN, Ceren Üstüner (2006). *Manisa Cami ve Mescitlerinin Cephe Düzeni*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk-İslam Sanatı Anabilim Dalı.
- EYİCE, Semavi (1974). "Türk Kapılarının Madeni Süsleri", *Sanat Dünyamız*, S.1.
- GÜNDOĞDU, Hamza (1997). "Genel Özellikleriyle Erzurum Evleri", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.3, s.27-37.
- HOTAN, Harbi (1946). "Erzurum'da Sivil Mimari ve Özellikleri", *Arkitekt*, C.15, s.62-64. HOTAN, Harbi (1947). "Erzurum Evleri", *Arkitekt*, C.16, s. 27-30.
- KARPUZ, Haşim (1986). "Eski Erzurum Evlerinde Tandirevi", *Köz Dergisi*, S.6, s. 49-53, Erzurum.
- KARPUZ, Haşim (1993). *Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*, Ankara.
- KARPUZ, Haşim (1999). "Türk Evi, Osmanlı Evi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.10, s. 450-456, Ankara.
- KUBAN, Doğan (1982). *Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler*, İstanbul.
- KÖŞKLÜ, Zerrin - TALİ, Şerife (2007). "Geleneksel Erzurum Evlerinde Tandirevi (Mutfak) ve Mimarisi", *Atatürk Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi Dergisi*, S. 11, s.97-111, Erzurum.
- KÖŞKLÜ, Zerrin (2005). "Eski Erzurum Evlerinde Kapı Tokmakları", *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, s. 337-345, Erzurum.
- KÖŞKLÜ, Zerrin (2005). "Eski Erzurum Evlerinde Taş Süsleme", *Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, s. 123-138, Erzurum.
- KUBAN, Doğan (1975). "Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler", *Sanat Tarihimizin Sorunları*, İstanbul.
- KUBAN, Doğan (1996). "Ev Üzerine Felsefe Kıvrımları", *Tarihten Günümüze Anadolu da Kent ve Yerleşme İstanbul*

Habitat II, İstanbul.

KUBAN, Doğan (2004). *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, İstanbul.

KUKARACI, İ.Umut (2001). *Günümüz Erzurum Evinde Geleneksel Unsurların Kullanımına Yönelik Bir Sentez Çalışması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖGEL, Bahattin (1947). "Erzurum Evleri", *Ülkü Dergisi*, C.1, S.12, s.32-33, İstanbul. ÖZGÜNAYDIN, Lütfü (1976). "Kapıların Dili", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S.288.

SAYAN, Yüksel (2009). *Sivrihisar Evleri*, zmir.

TALİ, Şerife (2004). *Geleneksel Erzurum Evlerinde Tandirevi ve Mimarisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TALİ, Şerife (2005). "Geleneksel Kayseri Evlerinde Süsleme", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.2, s. 61-85, Erzurum.

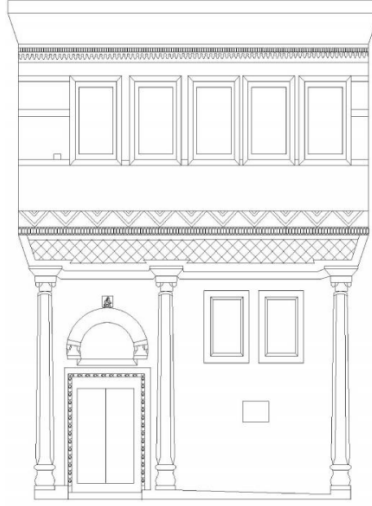
TALİ, Şerife (2008). "Germir Evlerinin Giriş Kapı Tasarımları Üzerine Tipolojik Bir Araştırma", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S.21, s.165-185, Erzurum. TUNCER,

Orhan Cezmi (1999). *Diyarbakır Evleri*, Diyarbakır.

TUZTAŞI, Uğur (2010). "İdeal Osmanlı "Türk" Evinin Anadolu Evlerinden Ayrıştırımında Biçimsel ve Bilimsel Açıklamalar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.14, s.497-510, Ankara.

ÜNAL, Rahmi H. (1995). "Erzurum Mimarisi (Evler)", *İslam Ansiklopedisi*, C.11, s. 329-334, İstanbul.

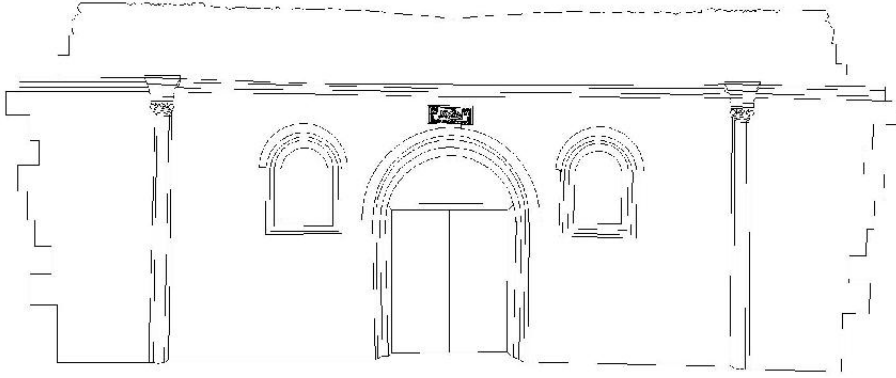
EKLER

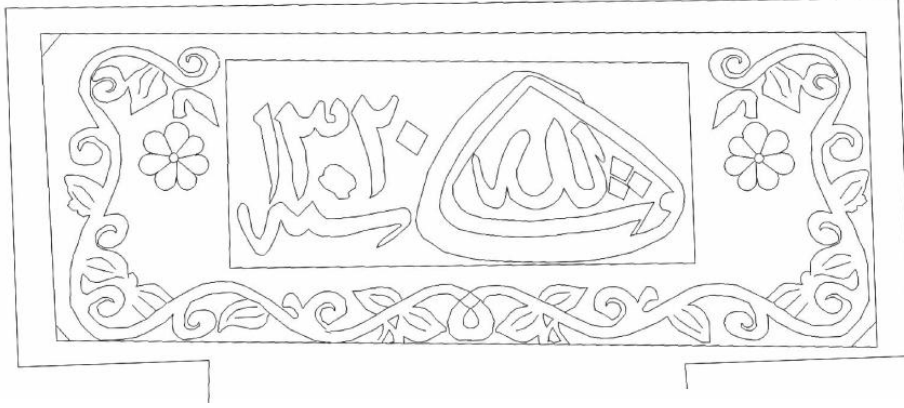
Çizim 1: Rıza Avcı Evi Genel Cephe Çizimi

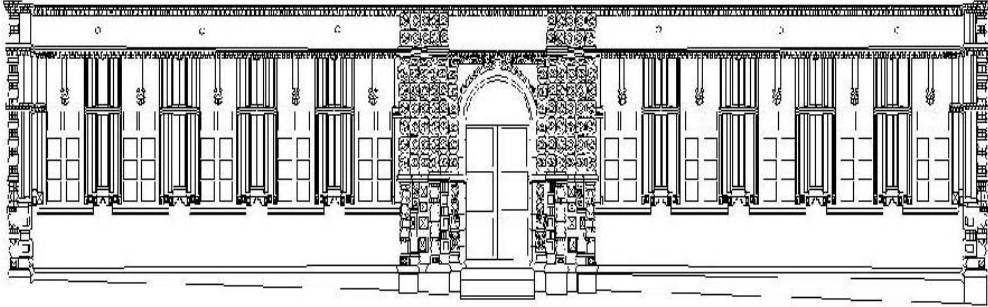
Çizim 2: Müceldili Evi Genel Cephe Çizimi

Çizim 3: Korukular Evi Genel Cephe Çizimi

Çizim 4: Korukular Evi Kitabelik Çizimi

Çizim 5: Fizyo Baba Evi Genel Cephe Çizimi

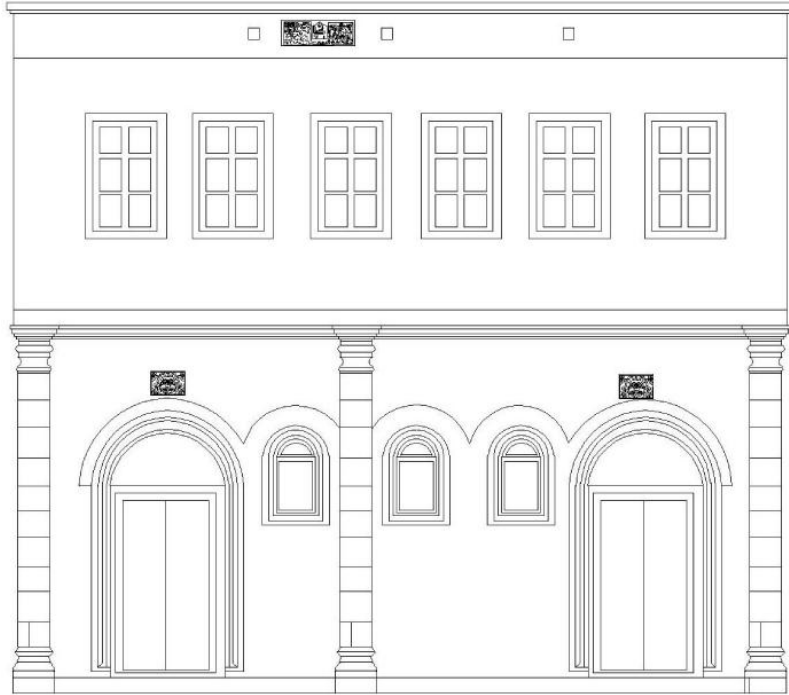
Çizim 6: Köseadağ Mahallesi'ndeki Ev'in Genel Cephe Çizimi

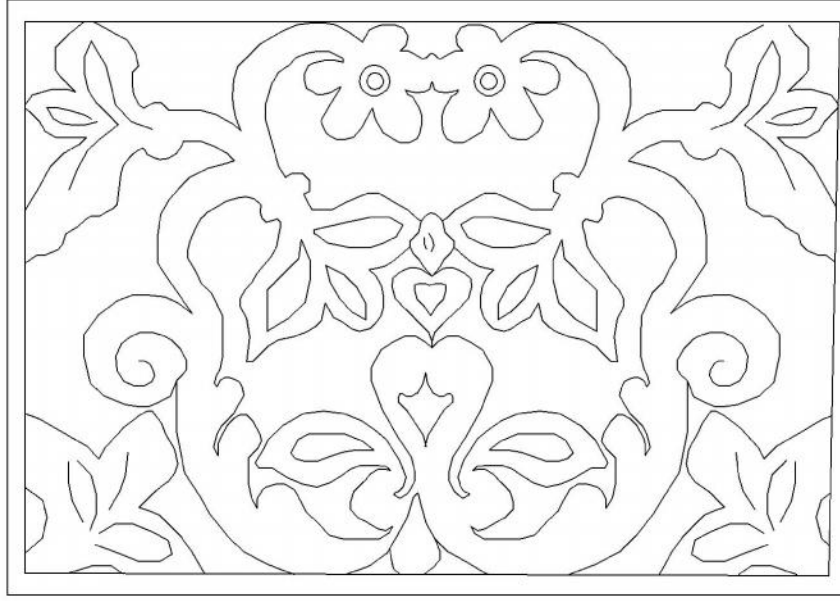
Çizim 7: Kullebiler Evi Genel Cephe Çizimi

Çizim 8: Atatürk Evi Genel Cephe Çizimi

Çizim 9: Nusret Gedik Evi Genel Cephe Çizimi

Çizim 10: Nusret Gedik Ev'nin Kitabelik Kısımında Bulunan Pano

Resim 1: Rıza Acvı Evi

Resim 2: Cephedeki Süttünceler

Resim 3: Ahşap Kapı Bordüründeki Süsleme

Resim 4: Alınlıktaki Sütüncü Başlığı

Resim 5: Kitabelik

Resim 6: Giriş kapısının sağ yüzeyi

Resim 7: Ahşap Çıkma

Resim 8: Saçaktaki Ahşap Süsleme

Resim 9: Müceldili Evi

Resim 10: Evin Giriş Kapısı

Resim 11: Kapı Tokmakları

Resim 12: Kitabelikler

Resim 13: Birinci Katın pencereleri

Resim 14: İkinci Kat

Resim 15: Korukçular Evi

Resim 16: Evin Giriş Kapısı

Resim 17: Kitabelik

Resim 18: Cephedeki Pencereler

Resim 19: Sütun Başlıkları

Resim 20: Fizyo Baba'nın Evi

Resim 21: Köşelerdeki Yüzeysel Payandalar

Resim 22: Evin Giriş Kapısı

Resim 23: Evin Giriş Kapısından Ayrıntı

Resim 24: Cephedeki Pencereler

Resim 25: Kösedag Mahallesi'ndeki Ev

Resim 26: Evin Giriş Kapısı

Resim 27: Kitabelik

Resim 28: Giriş Kapısının Yanındaki Sütunce

Resim 29: Girişin sol yüzeyi

Resim 30: Evin İkinci Katı

Resim 31: Kullebiler Evi

Resim 32: Evin Giriş Kapısı

Resim 33: Kitabelikler

Resim 34: Cephedeki Yarım Yuvarlak Kemerli Pencereleler

Resim 35: Evin İkinci Katı

Resim 36: Evin Çatı Katı

Resim 37: Atatürk Evi

Resim 38: Evin Giriş Kapısı

Resim 39: Girişin Yanında Bulunan Pencereler

Resim 40: Evin Balkon Kısım

Resim 41: Evin Çatı Katı

Resim 42: Nusret Gedik Evi

Resim 43: Cephedeki Yarım Yüzeysel Payeler

(I)

(II)

Resim 44: Evin I. Ve II. Giriş Kısımı

Resim 45: Kapıların Üst Kısımındaki Panolar

Resim 46: Cephedeki Birinci Kat Pencereleri

Resim 47: Evin İkinci Katı

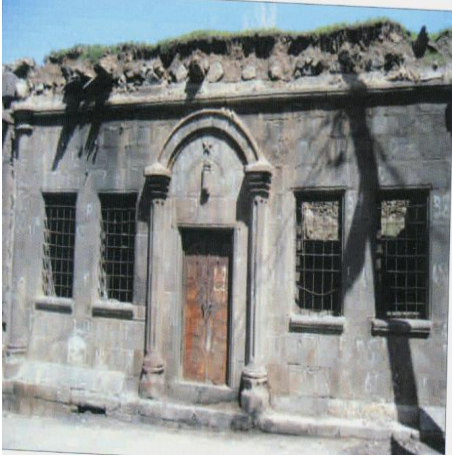
Resim 48: Üst Kısımındaki Kitabelik

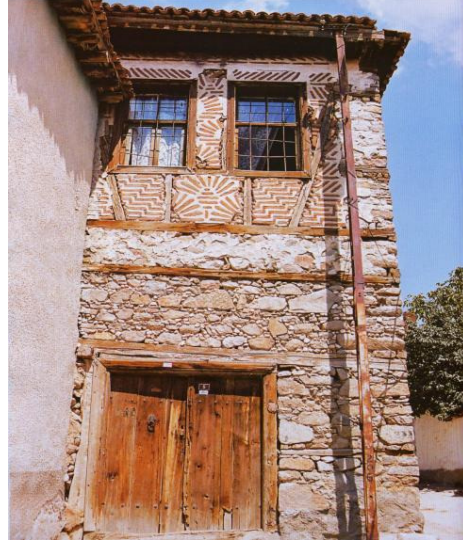
Resim 49: Hatay, Yavuz Sok. No.17

Resim 50: Alemdarların II. Evi

Resim 51: Mehmet Damgacı Evi

Resim 52: Sivrihisar Bacacılar Evi
(Y. Sayan'dan)